

De Quart a l'ànima del lector

Josep Pastells

El dia que va morir Miquel Pairolí, el brogit causat per l'allau de comentaris elogiosos contrastava espectacularment amb la placidesa dels boscos de les Gavarres i la quietud de l'Onyar. Aquell sis de juliol de 2011, els plors del món cultural català rebentaven el silenci que l'escriptor de Quart s'havia imposat mentre veia passar el món cap a la posta. Cinc setmanes abans, quan la malaltia es va revelar irreductible, Pairolí va acomiadar-se dels lectors d'*El Punt-Avui* amb el seu *Teló*, un article memorable en què enumerava els quatre ingredients d'una bona columna periodística: sentit crític, reflexió, memòria i una mica de voluntat d'estil, "que vol dir escriure els mots amb ordre i ambició de claredat".

Cant a la vida

La certesa que el rellotge s'aturava no va interferir amb la discreció i l'aplom que sempre l'havien caracteritzat, ni tampoc amb la coherència dels seus actes: encara va tenir el coratge d'escriure un text postrem, de to elegíac, en què els ressons d'Horaci, Kavafis i Vinyoli amplifiquen un exquisit cant a la vida, a la terra i la llum, a l'amor i la força de les paraules. Un dels seus grans amics, el poeta cassanenc Lluís Freixas, va rebre l'encàrrec de llegir *No ha estat un somni*, no el dia de l'enterrament, i va continuar fent-ho en homenatges en què, més enllà dels inevitables i justificadíssims adjectius laudatoris, intel·lectuals molt centrats i sobris en l'expressió dels sentiments (Xavier Pla, Enric Sòria, Imma Merino, Màrius Serra o Lluís Muntada, per citar-ne només uns quants) van coincidir a assenyalar que el missatge pòstum de Pairolí és fruit d'una reflexió molt fonda, d'una saviesa que sembla venir de molt lluny.

La cadència del temps

Tot va començar ben a prop, però. A la casa de Quart on va néixer el 9 de desembre del 1955,

situada al costat de la carretera de Girona a Sant Feliu de Guíxols. Allà, i també a la casa pairal de Palol, on l'avi i el pare tenien cura del bestiar, Pairolí va descobrir de ben petit la cadència justa del temps, el color dels matins i els capvespres. No és gens estrany que anys després la natura es convertís en un dels seus temes favorits, tractat sempre amb paraules ajustades que sembla que brollin de la terra. La rutina aparent de les estacions, l'olor dels solcs que obre amb el tràmec, la flaire de l'alzina després d'una tempesta o el sabor de les cireres acabades de collir són descrits per Pairolí amb una precisió que permet assaborir els mots com si fossin comestibles o ensumables, com si estiguéssim al seu costat mentre dina i llaura o trepitgèssim el mateix terreny per on passeja al captard entre ombres i rierols.

Mots i camions

Però si llegir Miquel Pairolí és fer camí amb ell, resseguir les seves petges ens ofereix troballes que indiquen que va avançar sempre en la mateixa direcció. En viure al costat d'una carretera prou transitada, una de les seves principals distraccions a l'estiu, quasi sempre en companyia de l'avi Francisco, el *Babu*, consistia a veure passar els cotxes estrangers per endevinar el país d'on venien, un al·licient menor comparat amb les caravanes multicolors de voltes ciclistes que de tant en tant llançaven alguna gorra. Ben a prop de la casa també circulaven molts camions amb enormes caixes plenes de paraules que el petit Miquel no entenia. Per això preguntava: "Què posa aquest camió, *Babu*?". Com que els camions acostumaven a passar ràpid, l'avi sovint no tenia temps de veure-ho bé i en Miquel s'enfadava amb ell, però a còpia d'insistir va arribar un dia en què era capaç de desxifrar els mots sense cap ajut. Molt abans d'anar per primer cop a l'escola, Pairolí va aprendre a llegir tot sol.

Lletres i música

La facilitat per adquirir coneixements no va abandonar-lo mai, ni tampoc l'interès per les lletres. Tot i que els pares no eren grans lectors –de tant en tant compraven el diari, això sí– quan en Miquel va matricular-se a primària la casa es va començar a omplir de *Tebeos* i *Patufets*. I també de llibres. Primer eren de gran format i plens d'il·lustracions, però aviat va predominar el text. Sovint llegia mentre feia temps per agafar l'autobús de la *Hispano Hilariense*, i també al pis de la cosina de Girona on anava a dinar i més d'un cop es quedava a dormir. Allà hi va trobar una biblioteca prou ben assortida, que de seguida va complementar amb la de la Casa de Cultura. No tot era llegir, però. També el seduïa la música: de ben petit improvisava bateries per fer ritmes amb culleres de fusta, olles i pots quan la mare els eixugava per desar-los al rebost, i més endavant fruïa d'allò més amb cassetes de la Nova Cançó (Llach, Maria del Mar Bonet, Sisa i Raimon, sobretot) i de cantants com Joan Baez, Leonard Cohen i Paco Ibáñez que també feia escoltar a la seva germana Fina, nou anys més petita que ell.

Perseverança

Les notes a l'escola confirmaven el que ja s'intuïa: no només mostrava una curiositat infinita, sinó que excel·lia en totes les assignatures. És fàcil imaginar-se'l. Absort. Amb els ulls verdosos, esquitxats de filaments marrons, fixos en les pàgines que devorava a gran velocitat. Era com si des de ben jove ja hagués decidit que no faria ni un gest sobrer, que per molt que la realitat s'embrollés com un eixam de papallones boges, mai no es desviaria del camí de l'anàlisi i la reflexió. Això no vol pas dir que no fes les entremaliadures pròpies de qualsevol dels seus amics de Quart o de la Salle, ni que més endavant, quan cursava secundària a l'institut Vicens Vives, no cometés els excessos habituals dels adolescents, però el cas és que l'any 1974, en iniciar els estudis de filologia al Col·legi Universitari de Girona, era evident que aquell noi més aviat alt i prim sabia molt bé cap on volia anar. I malgrat que mai no havia sentit un gran entusiasme per les feines del camp, que en aquella època assumia quasi per obligació per ajudar el pare, feia camí amb l'esperit de treball i la paciència i perseverança pròpies dels pagesos, amb la vista clavada en un horitzó de lletres que contemplava amb delit.

Un estil clar

Llavors ja se sentia fascinat per la prosa de Josep Pla, amb qui compartia la capacitat d'observar d'una manera incisiva i reposada, la solidesa d'un estil que, per sobre de tot, cercava una forma reeixida de dir les coses. Però també admirava Montaigne, Lampedusa, Plató, Márai, Steiner i una llarga sèrie d'autors grecollatins que mai no deixarien d'acompanyar-lo. Quan encara no tenia vint anys, Pairolí ja s'havia convertit en un lector molt sòlid. Els seus primers articles de crítica literària a *Presència*, publicats l'any 1976, són textos precisos i aguts que, perfeccionista com era, no acabaven de satisfer-lo. "Intento aconseguir un estil clar, sonor, una prosa que pugui ser llegida en veu alta i que tingui una cadència, una claredat, una harmonia", afirmava ell mateix en una carta dirigida a Narcís Jordi Aragó amb motiu de l'edició, al 1984, del seu primer relat, *El carrer de la Llebre*. En els vuit anys transcorreguts entre l'ingrés al món periodístic i el debut en la narrativa de ficció, Pairolí va col·laborar en les pàgines literàries de *l'Avui* i del *Punt Diari*, a més de completar els estudis de filologia a la Universitat Autònoma de Barcelona, complir el servei militar a Santiago de Compostela i fer classes de català per a mestres i funcionaris a l'Institut de Ciències de l'Educació de la UAB i a l'Escola d'Administració Pública de Catalunya.

Cartes de la mili

La *mili* a Santiago va treure'l de polleguera. En una carta datada el vuit de setembre del 1979 i escrita mentre feia guàrdia al polvorí, afirma: "El principal problema d'aquest quarter és que es fan molts de serveis, moltes guàrdies, moltes cuines, moltes *limpiezas*, etcètera, i que cada mes he d'estar una setmana de maniobres a los Monegros, una setmana fent el ximple pel mig d'aquells deserts". A més d'anar amb helicòpter, dormir a terra i muntar tendes de campanya, pujava i baixava "turons que només crien quatre romanís i quatre farigoles", comentava Pairolí als pares i la germana en una missiva en què descrivia així aquelles operacions militars: "Molta fressa, molt de fum i molta pudor de pólvora. Més o menys com els focs que fan a Girona l'últim dia de Fires". Durant l'estada a la *Brigada de Infantería Ligera Aerotransportable Galicia VII* també va constatar la seva tendència a engreixar-se i es va deixar barba per primer cop, convençut que així dissimulava els quilets acumulats. De tota manera, en reincorporar-se a la vida civil, l'esveltesa es va convertir en un objectiu indefugible que al llarg dels

anys el va dur a posar-se a dieta en més d'una ocasió.

Determinació

En tornar a Catalunya, les fluctuacions en el pes i en l'aspecte físic (la barba apareixia i desapareixia, de tant en tant només duia patilles, en alguna ocasió es va deixar els cabells llargs –i arrissats– per la part del clatell) no el desviaven en absolut de la direcció elegida. “Volia anar al Parnàs, amb els grans noms de la literatura”, afirma Antoni Puigverd. I és veritat. Amb la mateixa determinació que el pagès que escampa les llavors, Pairoli es preparava per escriure “una obra literària que justifica de sobres tota una vida de dedicació”, en paraules del mateix Puigverd. Esclar que el tracte exquisit de la llengua i l'energia i la sagacitat amb què dotaria molts dels seus textos no eren exclusius de la narrativa, sinó que es podien aplicar perfectament als articles periodístics, els dietaris, les biografies i els assajos.

Efervescència i retorn

Entre 1987 i 1990 va treballar a la redacció d'*El Punt* i de 1990 a 1994 va fer-ho al *Diari de Barcelona* i al *Nou Diari*. Va ser potser l'època de major efervescència vital, amb multitud de tertúlies i presentacions, nombrosos viatges per Europa i alguna relació sentimental que en cap cas es va allargar més d'un any. Al seu primer dietari, *Paisatge amb flames* (1990), ja parla de la lluita contra el temps, i també del pes de les circumstàncies en els esdeveniments que marquen la vida. Quatre anys més tard, la fallida del *Nou Diari* va propiciar el seu retorn a Girona i l'inici de les col·laboracions regulars a *El Punt*, primer a la secció *El Tríptic* i a partir del 2000, a *L'escaire*.

El lloc ideal

La decisió d'abandonar el pis del carrer Julià Romea de Barcelona per instal·lar-se a la casa de Quart que els seus pares havien construït abans de casar-se, la mateixa casa on de fet havia viscut quasi sempre, no era en absolut improvisada. Havia rebut ofertes d'alguns dels millors diaris del país, però va rebutjar-les. Preferia quedar-se al que mai no va deixar de ser el seu lloc ideal. Així faria companyia a la mare, Montserrat Sarrà, que havia quedat vídua tres anys enrere. I estaria més a prop de la germana i del nebot. I segur que trobaria la tranquil·litat necessària per llegir i observar, per escoltar música clàssica, òpera i jazz, per pensar i, sobretot, per escriure.

Talent

El seu despatx –ample, lluminós, ple de lleixes atapeïdes de llibres– va convertir-se en l'espai perfecte per assolir el silenci i la solitud imprescindibles per tirar endavant la tasca periodística i literària. En tornar a Quart ja feia temps que patia la *miopia de l'estudiant*. El forçava a dur ulleres que, a més de reforçar l'aspecte d'intel·lectual, contribuïen a fer que la seva visió de la realitat fos més nítida i senzilla, més lúcida i directa. El talent i la tenacitat van fer la resta. En aquell despatx gairebé idíl·lic, ben a prop de l'hort que treballava, de les Gavarres i de les ribes de l'Onyar i del Celrà on passejava amb la seva gossa Kuin, Pairoli va escriure milers d'articles farcits d'opinions argumentades i assenyades, sovint iròniques, mai pirotècniques, amb frases tan concloents com aquesta: “A la fi sempre hi ha el mur de Madrid, en les lleis grosses, en les mitjanes i en les petites que elabora el Parlament de Catalunya. Tot acaba encallat, empantanegat, rectificat, ribotejat, esporgat i generalment triturat a Madrid”. Ho va escriure al 2010, uns quants mesos abans que es fes pública la sentència del Tribunal Constitucional sobre l'Estatut.

Textos inoblidables

Era com si ho tingués tot controlat, com si ho veiés tot, com si ho intuís tot. No li calia fer-se notar, ni menys encara pertànyer a cap capelleta. Més amable que esquerp, tenia els amics que volia tenir i, amb els anys, va ser cada cop menys solitari. De tant en tant jugava a tennis, li agradava molt veure futbol, boxa i automobilisme, sovint anava al circuit de Montmeló... Era un home normal i ple de sentit comú, un literat que traduïa del francès i l'italià i que va escriure assajos sobre Pla i Lampedusa, biografies vibrants com les d'Oró i Badia i Margarit, una peça teatral inspirada en Voltaire, quatre novel·les resplendents (*El camp de l'ombra*, *El convit* –traduït recentment al francès per Editions Autrement–, *Cera* i *El manuscrit de Virgili*) i, potser en un nivell superior, tres dietaris inoblidables: el ja citat *Paisatge amb flames*, *L'enigma* i *Octubre*. En aquest últim, publicat a les acaballes del 2010 i mereixedor del Premi de la Crítica Serra d'Or, Pairoli ens ofereix la seva visió d'un món que complerts els cinquanta anys comença a mostrar-te el camí de baixada. Resseguint un any sencer de la seva vida, amb una primera peça que relaciona *La Creació* de Haydn amb un pit-roig jove i vigorós que s'atura a l'ampit de la finestra i una darrera que al·ludeix a

Montaigne i a la llibertat de morir, basteix un text de tanta volada que, si en lloc de néixer a Quart ho hagués fet a Nova York, tothom parlaria d'ell com un dels escriptors més notables dels darrers temps.

La vida que s'escola

En qualsevol cas, la seva vàlua no es limita de cap manera a l'obra. Fins a l'últim instant es va comportar amb una calma impressionant, sense rebel·lar-se inútilment contra la injustícia (només tenia 55 anys!) ni renunciar a la claredat que tant percaçava en els seus textos. Ja ben a prop de l'últim alè, quan algun amic el trucava o el visitava per interessar-se pel seu estat rebia una resposta inequívoca i contundent: "Això s'acaba, m'estic morint.". Sense esgarriar-se, conseqüent amb el que dotze anys enrere havia escrit a *L'enigma*: "És com si la vida que es va escolant i la mort que ens atrapa perdessin el dramatisme, la transcendència i la tristesa". Fins que un mal dia, el sis de juliol del 2011, a dos quarts de tres de la matinada, es va confirmar la mala nova. L'endemà, com ell mateix havia previst, el seu multitudinari funeral al tanatori de Girona va incloure música de Raimon, amb el poema d'Espriu *He mirat aquesta terra*.

MIQUEL PAIROLÍ (Quart, 1955) va estudiar Lletres i s'ha dedicat al periodisme i a la literatura. Ha publicat, entre altres llibres, les novel·les *El camp de l'ombra* (1995), *El convit* (1998) i *El manuscrit de Virgili* (2004); els dietaris *Paisatge amb flames* (1990) i *L'enigma* (1999) i els assajos *La geografia íntima de Josep Pla* (1996) i *El príncep i el felí* (1996), sobre Lampedusa i *El guepard*. És col·laborador del diari *El Punt* i del setmanari *Presència*.

Un ritme propi

Tot i que les seves obres sempre van ser ben acollides per la crítica, que llibre rere llibre propagava suaument les virtuts d'una prosa acadèmica però exempta de pedanteria, mai no va arribar al gran públic que sens dubte es mereixia. Per sort, com va apuntar Josep Maria Fonalleras el dia del seu funeral, els escriptors no deixen de ser-ho després de morts i l'autor d'*Octubre* encara menys, potser perquè, com va remarcar Vicenç Pagès, "es desplaçava a un ritme propi, digne, com si passegés per un camí de Quart en una tarda de primavera. Aquesta diferència de velocitat –d'actitud–, aquesta diferència de pòsit, és el que manté vius els seus llibres".

Sempre present

Era, millor dit, és tantes coses que costa parlar-ne sense deixar-se endur per l'emoció. És un d'aquells estranys autors que aconsegueixen introduir-se en l'ànima del lector. I també un escriptor ample, profund, resistent, que, tot i saber que rere els grans silencis hi ha les paraules més franques, és capaç de convertir el paisatge quotidià en literatura. Per això persistirà. Miquel Pairolí és un dels grans, un dels mestres. Sempre viu, sempre present.

Exploracions

NOTES I CONVERSES DE LITERATURA

Per a
Josep Pastells,
que també batalla
cada dia a la trixera
del periodisme.
Amb l'amistat de
Miquel Pairolí